

УДК 331.1
JEL: E24; J24

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: РОЗУМІННЯ СУТІ ТА ВИДІВ

Гусєв Дмитро Андрійович, аспірант кафедри економічної теорії та підприємництва, Державний вищий навчальний заклад «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро, Україна, dima992255@gmail.com

Husiev Dmytro, graduate student of Economic Theory and Entrepreneurship, State higher educational establishment "Pryazovskyi State Technical University", city Dnipro, Ukraine

D. Husiev. Approaches to understanding nature and types of human capital

Implemented a study near the definition of «human capital» and analyzes the types. A economic interpretation of the concept of human capital is considered, proposed during the definition of the concept to proceed from the standpoint of sociology, of investment activity, take into attention demography science in general, economic demography science to consider labor potential.

Law as objective possibilities set forth in legal prescriptions is considered. During the analysis of human capital to take into attention the psychological aspect of a person is proposed. Motivation is the driving force of human capital.

The ratio of personal capital and public capital is investigated, for understand human capital as a prerequisite for the formation of public capital is proposed.

The article analyzes the potential human capital and real human capital to i investigate factors of transformation potential human capital into real

The content of positive factors is considered a motivation, invest in, proper living wage, presence of job creation, and else. The negative factors is consider a low standard of living that encourages a person to realize their knowledge and skills in practice from exchange for livelihood.

Characterization of levels of functioning of human capital is given. To consider individual (personal) human capital as a positive phenomenon it is proposed not only in the negative aspect. It is also proposed to distinguish public(state) human capital, the subject of which is there are individuals - members of public (society).

Keywords: Human capital, potential human capital, real human capital, personal (individual) human capital, state (public) human capital.

Гусєв Д.А. Людський капітал: розуміння суті та видів

У статті досліджено визначення поняття «людський капітал» та проаналізовано його види. Розглянуто поняття людського капіталу у економічному аспекті, запропоновано під час визначення поняття виходити і з позицій соціології, і з позицій інвестиційної діяльності, брати до уваги досягнення демографії як науки про людність загалом, так і економічної демографії, яка розглядає трудовий потенціал.

Розглянуто право як об'єктивні можливості, викладені у правових приписах. Запропоновано під час аналізу людського капіталу брати до уваги психологічний аспект людини як особистості. Мотивація вважається рушійною силою людського капіталу.

Досліджено співвідношення людського та фактичного капіталу, запропоновано розуміти людський капітал як передумову формування фактичного капіталу.

Проаналізовано потенційний та реальний людський капітал. Розглянуто фактори трансформації потенційного людського капіталу в реальний. Серед позитивних факторів названо мотивацію, інвестування, гідну заробітну плату, наявність робочих місць тощо. Негативним фактором визначено низький рівень життя, який спонукає людину реалізувати свої знання та уміння на практиці в обмін на кошти для забезпечення існування.

Проведено аналіз класифікації людського капіталу, запропоновано розглядати індивідуальний (особистісний) людський капітал як позитивне явище, а не тільки в негативному аспекті. Також запропоновано вирізняти суспільний (державний) людський капітал, суб'єктом якого є індивіди - члени суспільства (народ).

Ключові слова: людський капітал, потенційний людський капітал, реальний людський капітал, індивідуальний (особистісний) людський капітал, суспільний (державний) людський капітал.

Постановка проблеми та зв'язки з науковими чи практичними завданнями.

Проблематика людського капіталу у науці завжди актуальна. Ще більше зростає актуальність у кризовий період, у якому наразі перебуває наша держава. Дослідження людського капіталу надає можливість удосконалити його застосування в економічному житті суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика людського капіталу досліджена у працях Г. Беккера, В. В. Андріанової, О. М. Бородіної, С. Вовканича, Н. В. Голікової, В. Ф. Горячук, О. А. Грішнєвої, Т. О. Кравченко, О. В. Потьомкіної, І. І. Ткачук, А. М. Хімченко, Р. С. Чорного, Л. Т. Шевчук тощо.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наданих у науці визначень людського капіталу, на наш погляд, вони не охоплюють всіх аспектів цього поняття, що потребує дослідження, систематизації, аналізу та удосконалення поняття людського капіталу.

Мета статті – вивчення сутності та удосконалення визначення поняття «людський капітал».

Результати дослідження. Зважаючи на ту кількість часу, яку присвячено розробці поняття «людський капітал», безумовно існує велика кількість його дефініцій. Першою згадкою поняття «людський капітал» вважається робота «Людський капітал», написана Г. Беккером у 1964 році [1].

З того часу найчастіше людський капітал розглядається в економічному аспекті, де йому надають такі визначення:

- сукупність сформованих і розвинених унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці та завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу [2]

(О. А. Грішнєва – доречі, на нашу думку саме цій науковиці належить першість у розробленні комплексного визначення людського капіталу в українській економічній науці);

- вартісне вираження витрат на формування здоров'я (від народження до активної діяльності), на придбання знань, досвіду, кваліфікації, підвищення культури поведінки в суспільстві; протягом його використання він зношується і вимагає відновлення за рахунок оплати праці і оздоровлення [3]

(В. В. Андріанова);

- сукупність, природних здібностей і здоров'я людини, надбаних досвіду і знань; культури та менталітету, закладених в процесі виховання, а також сформованих за рахунок інвестицій і власних дій, рівень освіти, навичок, кваліфікації, в результаті взаємодії і використання яких забезпечується зростання доходу його власника на всіх рівнях (особистісному, підприємства, регіону та країни) [4] (О. В. Потьомкіна);

- знання, вміння та навички людини, вроджені, або набуті в процесі життєдіяльності (дошкільна, шкільна, вузівська освіта; самостійна освіта та ін.), розвиток яких залежить від індивідуальних зусиль, вкладу підприємства та держави (інвестицій), які в майбутньому будуть прибутковими та носитимуть позитивний характер (реалізуються на користь суспільства і окремого індивіда) на мікро-, мезо- і макрорівні [5] (І. І. Ткачук);

- реалізовані сукупні можливості, наявний запас рис і здібностей, якими природа наділила людську істоту, й усі сформовані, накопичені та розвинуті якості індивіда за рахунок інвестицій в людину [6, с. 500] (Р. С. Чорний);

- не власне живі люди і не знання як такі, а сукупність проінвестованих суспільно доцільних виробничих та загальнолюдських навичок, знань і спроможностей, якими володіє людина» [7; с. 104] (О. М. Бородіна);

- вартість запасу здібностей, досвіду і знань, залученого до системи господарювання і капіталізованого на основі відносин найму, здатного приносити додану вартість (прибуток) [8, с. 16] (Н. В. Голікова).

Водночас людський капітал неможна розглядати виключно в економічному аспекті, підтвердженням чого є роботи науковців, в яких цей інститут розуміється і з позицій соціології, і з позицій інвестиційної діяльності.

Так, наприклад С. Вовканич, розглядаючи діяльнісний підхід до людського капіталу, зазначає, що людський капітал як концепція охоплює здібність виробляти предмети та послуги, та широкий аспект освітніх, професійних, психофізіологічних, світоглядних і духовно-культурних якостей людини, національно-мовну комфортність оточуючого середовища, феномен інвестицій у людський розвиток, їх прямий та побічний ефекти [9, с. 76].

З позицій інвестування зазначається, що людина виступає одночасно в ролі об'єкта, суб'єкта та результату впливу, як передумови виробництва людського капіталу. Інвестиції в людський капітал можна трактувати як дії, направлені на підвищення професійної кваліфікації та продуктивних здібностей людей, а також економічної цінності часу працівника [10, с. 267].

Також слід звернути увагу на теорію людського капіталу як науковий спосіб осмислення соціально-економічних процесів у суспільстві із приводу формування й розвитку людського капіталу, організації використання людських ресурсів, людського потенціалу в процесах проведення суспільного багатства, створення й присвоєння доходів різними соціальними групами людей [11].

Виходячи з того, що людина – істота соціальна, вважаємо за необхідне розглядати людський капітал як інститут суспільства. Зауважуємо, що суттєвим під час формування людського капіталу є і ті можливості, які надаються державою та суспільством, як то наявність закладів професійної та вищої освіти, і наявність соціального забезпечення, яке надає можливість працездатним особам продовжувати навчання, тощо.

Крім цього, вважаємо за необхідне брати до уваги досягнення демографії як науки про людність загалом, так і економічної демографії, яка розглядає трудовий потенціал.

У свою чергу, неможливо не враховувати і надбання права як регулятора соціальних відносин. Саме право надає нам об'єктивні можливості, які регламентовані у правових приписах – законах та підзаконних нормативно-правових актах. Так, наприклад, саме з нормативних актів ми отримуємо інформацію стосовно гарантій працівників, що навчаються, тощо.

Також під час аналізу людського капіталу пропонуємо брати до уваги і психологічний аспект людини як особистості. Саме мотивація як психофізіологічний процес стимулює у людини бажання займатися конкретною діяльністю, звичайно з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів – як то винагорода, соціальне визнання, особистісний ріст тощо. Таким чином мотивація є рушійною силою людського капіталу.

Окрім визначення людського капіталу, в науці приділяється увага й іншим аспектам. Цікавою на наш погляд є наукова розробка В. Ф. Горячук про співвідношення людського та фізичного капіталу [12, с. 55]. Так, розглядається аналогія цих двох понять та виокремлюються відмінності. На наш погляд співвідношення людського та фізичного капіталу можна також розглядати як передумову та наслідок. Наявність людського капіталу за умови його реалізації зумовлює появу фізичного капіталу.

Також слід зазначити, що окрім великої кількості визначень людського капіталу, розрізняють і велику кількість різновидів людського капіталу, деякі з яких є достатньо дискусійними.

Так, наприклад науковець Л. Шевчук розрізняє потенційний та реальний людський капітал, розуміючи під потенціальним людським капіталом сукупність знань, здібностей і кваліфікацій носіїв робочої сили, які могли б приносити дохід, чи які могли б використовуватися для виробництва товарів і послуг, а під реальним — сукупність знань,

здібностей і кваліфікацій носіїв робочої сили, що приносять дохід, чи використовуються для виробництва товарів і послуг [13, с. 25]. Вважаємо, що ця класифікація має важливе практичне значення. На наш погляд, трансформація потенційного людського капіталу в реальний зумовлена цілою низкою факторів, як позитивного, так і негативного характеру. Серед позитивних факторів можна назвати мотивацію, інвестування, гідну заробітну плату, наявність робочих місць тощо. Негативним фактором є низький рівень життя, який спонукає людину реалізувати свої знання та уміння на практиці в обмін на кошти для забезпечення існування.

Науковець Ю. А. Корчагін розглядає негативний, пасивний та креативний (інноваційний) людський капітал. На думку дослідника негативний людський капітал поділяють на індивідуальний, корпоративний та національний. Під індивідуальним людським капіталом учений розуміє накопичений запас особливих і специфічних знань, навичок, моральних і психологічних відхилень індивідуума, що дозволяють йому отримувати для себе доходи та інші блага за рахунок протиправної, аморальної, шахрайської або некомпетентної діяльності, що заважає творчій діяльності інших осіб і створення ними нових благ і доходів [14]. Показовим в рамках цієї класифікації є те, що індивідуальний людський капітал розглядається лише в негативному аспекті, що, на нашу думку, є спірним. Адже індивідуальний людський капітал, який ще можна називати особистісним, у виключних випадках має негативні характеристики.

Можна стверджувати, що кожна особистість має людський капітал, який становить сукупність сформованих і розвинених продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивіду, що перебуває в його власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці та впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу. Водночас поряд з індивідуальним (особистісним) людським капіталом пропонуємо вирізняти суспільний (державний) людський капітал, під яким слід розуміти сукупність сформованих і розвинених продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів – членів суспільства (народу), що використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці та впливають на зростання національного доходу.

Висновки і перспективи подальших робіт. Враховуючи вищевикладене, під час визначення поняття людського капіталу пропонуємо виходити з позицій соціології, інвестиційної діяльності, брати до уваги досягнення демографії та економічної демографії. Також вважаємо за необхідне під час аналізу людського капіталу брати до уваги психологічний аспект людини як особистості. Мотивація визначається рушійною силою людського капіталу. Проаналізовано потенційний та реальний людський капітал. Мотивація, інвестування, гідна заробітна плата, наявність робочих місць, а також низький рівень життя розглядаються як фактори трансформації потенційного людського капіталу в реальний. Запропоновано вирізняти суспільний (державний) людський капітал, суб'єктом якого є індивіди - члени суспільства (народ).

Перелік використаних джерел:

1. Becker G.S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964.
2. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. Знання. К., 2001. — 254 с.
3. Андріанова В. В. Розрахунок людського капіталу підприємств. *Економіка і управління*. 1998. №2. С. 4-6.
4. Потьомкіна О. В. Сутність поняття "людський капітал" в різних економічних теоріях. *Економічний форум*. 2015. № 2. С. 24-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_3_5.
5. Ткачук І. І., Немашкалова А. А. Підходи до вивчення поняття "людський капітал". *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 1071-1074. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_242
6. Чорний Р. С. Еволюція теоретико-методологічних поглядів у вивченні сутності людського капіталу. *Вісник національного університету водного господарства та природокористування. Серія : Економіка*. 2008. № 4 (44). С. 496 – 500.

7. Бородіна О. М. Людський капітал як основний стратегічний ресурс сталого розвитку аграрної сфери. *Економіка АПК*. 2003. № 9. С. 103 – 108.
8. Голікова Н.В. Людський капітал як фактор зростання та розвитку економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: спец 08.01.01. К., 2004. 23 с.
9. Вовканич С. Діяльнісний підхід до людського та інтелектуального капіталу у знаннєвомісткій економіці: концептуалізація понять. *Український соціологічний журнал*. 2009. № 1-2. С. 71-78.
10. Кравченко Т. О. Генезис наукових поглядів на поняття "людський капітал" в економічній теорії. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2013. № 83. С. 261-269. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2013_83_44.
11. Хімченко А. М., Лех Т. А. Генезис теорії людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2012. № 5 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_5_15.
12. Горячук В. Ф. Поняття людського капіталу, його сутність та місце в системі економічних відносин. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 41. С. 53-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_41_8
13. Шевчук Л. Т. Втрати людського капіталу в Україні: понятійно-категорійний апарат і концептуальні положення. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. ІРД НАН України. Львів, 2007. Вип. 3 (65). С. 9-27.
14. Корчагін Ю. А. Виникнення і розвиток поняття соціально-економічного «Людський капітал». *Центр дослідження регіональної економіки*. Цит. за: Ткачук І. І., Немашкалова А. А. Підходи до вивчення поняття "людський капітал". *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 1071-1074. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_242.

References:

1. Becker G.S. Human Capital. N.Y.: Columbia University Press, 1964.
2. Hrishnova, O. A. (2001), Liuds'kyj kapital: formuvannia v systemi osvity i profesijnoi pidhotovky [Human capital: formation in the system of education and vocational training]. Kyiv: Knowledge, pp 254.
3. Andrianova V. V. (1998) Rozrakhunok liudskoho kapitalu pidpriemstv [The calculation human capital of enterprise], vol.2, pp. 4-6.
4. Potomkina E. V. (2015) Sutnist poniattia "liudskyi kapital" v riznykh ekonomichnykh teorii [Essence of the concept of «human capital» in various economic theories]. Economic Forum, vol. 2, pp. 24-29. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_3_5.
5. Tkachuk I. I., Nemashkolova A. A. (2017), Pidkhody do vyvchennia poniattia "liudskyi kapital" [Approaches to the study of the concept of «human capital»]. Young Scientist, vol. 10, pp. 1071-1074. Available at http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_242.
6. Chorni R. S. (2008), Evoliutsiia teoretyko-metodolohichnykh pohliadiv u vyvchenni sutnosti liudskoho kapitalu [Evolution of teoretiko methodological principles exploring essence of the concept of human capital]. Visnyk National university of Water Management and Nature Management, vol.44, pp. 496-500.
7. Borodina O. M. (2003), Liudskyi kapital yak osnovnyi stratehichnyi resurs staloho rozvytku ahrarnoi sfery [Human capital is fundamental component of sustainable development enterprises in the agrarian sphere]. Economy APC, vol. 9, pp. 103-108.
8. Holikova H. V. (2004), Liudskyi kapital yak faktor zrostannia ta rozvytku ekonomiky [Human Capital is factor of growth and development of economy]: dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 08.01.01. Kyiv. pp.23.
9. Vovkanich S. (2009), Diialnisnyi pidkhid do liudskoho ta intelektualnoho kapitalu u znannievomistkii ekonomitsi: kontseptualizatsiia poniat [The activity approach to human and intellectual capital in the knowledge economy]. Ukrainian Sociology journal, vol.1-2, pp. 71-78.
10. Kravchenko T. O. (2013), Henezys naukovykh pohliadiv na poniattia "liudskyi kapital" v ekonomichnii teorii [The genesis of scientific views on the concept of "the human capital" in the economic]. Collection of scientific articles Bulletin of Uman National University Horticulture, vol. 83, pp. 261-269. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2013_83_44.
11. Khimchenko A. M., Liekh T.A. (2012), Henezys teorii liudskoho kapitalu [The genesis of the theory of human capital]. Efficient economy, vol. 5, pp. 34. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_5_15.
12. Goryachuk V. F. (2010), Poniattia liudskoho kapitalu, yoho sutnist ta mistse v systemi ekonomichnykh vidnosyn [Concept of the human capital, its essence and the place in system of economic relations]. Economic innovations, vol. 41, pp. 53-64. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_41_8.
13. Shevchuk, L.T. (2007), Vtraty liudskoho kapitalu v Ukraini: poniatiino-katehoriinyi aparat i kontseptualni polozhennia [Loss of human capital in Ukraine: conceptual categorical apparatus and conceptual provisions], Sotsialno ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyj period, vol. 65, pp. 9—27.
14. Korchahin Y. A. (2017), Vynyknennia i rozvytok poniattia sotsialno-ekonomichnoi «Liudskyi kapital» [The emergence and development of the concept of socio-economic «human capital»]. Tsentrl doslidzhennia rehionalnoi ekonomiky Quoted from : Tkachuk I.I., Nemashkolova A.A (2017), Pidkhody do vyvchennia poniattia "liudskyi kapital" [Approaches to the study of the concept of «human capital»]. Young Scientist, vol. 10, pp. 1071-1074. Available at http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_10_242.